

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد مرودشت

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)
رشته روانشناسی عمومی

عنوان:

نقش واسطه گری ویژگی های شخصیتی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده
و مشکلات روانشناختی (اضطراب، استرس، افسردگی) در دانشجویان دانشکده
علوم تربیتی دانشگاه آزاد مرودشت

استاد راهنما:

دکتر حجت الله جاویدی

استاد مشاور:

دکتر مریم حسینی

نگارش:

زهرا حیدری نژاد

تابستان ۱۳۹۲

سورة التوبة

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاباری از خداوند سبحان و اعتقاد بر این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر افعال انسان و به منظور پاس داشتن مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در اعتلای فرهنگ و تمدن بشری، مادیان و انشویان و اعضاء هیئت علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعددی گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی مد نظر قرار داده و از آن تخطی نکنیم:

- ۱- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از حرکت پنهان سازی حقیقت.
- ۲- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۳- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۴- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.
- ۵- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از حرکت جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمان ها و کشور و کلیه افراد و نهادهای مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تقد و خودداری از حرکت حرمت شکنی.
- ۸- اصل ترویج: تعهد به رواج دانش و اشاعه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۹- اصل برائت: التزام به برائت جویی از حرکت رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی که حوزه علم و پژوهش را به شبه های غیر علمی می آلاینند.

معاونت پژوهش و فن آوری

به نام خدا

تعهد اصالت رساله یا پایان نامه تحصیلی

اینجانب زهره حیدری نژاد دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد در رشته روانشناسی که در تاریخ ۹۲/۶/۹ از پایان نامه خود تحت عنوان " نقش واسطه گری ویژگیهای شخصیتی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و مشکلات روانشناختی (اضطراب، استرس، افسردگی) در دانشجویان دانشکده علوم تربیتی دانشگاه آزاد مرودشت با کسب نمره ۱۷/۹۵ دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- (۱) این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آنرا در فهرست مربوطه ذکر و درج کرده ام.
- (۲) این پایان نامه قبلاً برای هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- (۳) چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- (۴) چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را می پذیرم و دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: زهره حیدری نژاد

تاریخ و امضاء

صورتجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد (M.A)

نام و نام خانوادگی دانشجو: زهره حیدری نژاد در تاریخ ۹۲/۶/۹ رشته: روانشناسی

از پایان نامه خود با عنوان: نقش واسطه‌گری ویژگیهای شخصیتی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و مشکلات روانشناختی (اضطراب، استرس، افسردگی) در دانشجویان دانشکده علوم تربیتی دانشگاه آزاد مرودشت

با درجه ونمره ۱۷/۹۵ دفاع نموده است.

امضاء اعضای هیات داور	سمت	نام و نام خانوادگی اعضای هیات داور
	استاد راهنما	۱ - دکتر حجت الله جاویدی
	استاد مشاور	۲ - دکتر مریم حسینی
	استاد داور	۳ - دکتر آذرمیدخت رضایی
	استاد داور	۴ -

مدیر/معاونت پژوهشی

مراتب فوق مورد تایید است.

مهر و امضاء

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	چکیده
فصل اول: کلیات پژوهش	
۳	مقدمه.....
۵	بیان مسئله
۱۰	اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۱۱	اهداف پژوهش.....
۱۱	فرضیه های پژوهش.....
۱۲	تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش.....
۱۲	تعاریف نظری.....
۱۲	الگوی ارتباطی خانواده.....
۱۲	ویژگیهای شخصیتی.....
۱۲	مشکلات روان شناختی.....
۱۳	تعاریف عملیاتی.....
۱۳	الگوی ارتباطی خانواده.....
۱۳	ویژگیهای شناختی.....
۱۳	مشکلات روان شناختی.....
فصل دوم : ادبیات و پیشینه پژوهش	
۱۵	ادبیات و پیشینه پژوهش.....
۱۵	مبانی نظری.....
۱۵	مبانی نظری الگوهای ارتباطی خانواده.....
۱۵	جهت گیری گفت و شنود.....
۱۶	جهت گیری همنوایی.....

۱۶	انواع الگوهای ارتباطی خانواده
۱۶	خانواده های توافق کننده
۱۶	خانواده های کثرت گرا
۱۷	خانواده های محافظت کننده
۱۷	خانواده های بی قید و شرط
۱۷	شخصیت
۱۸	نظریه های شخصیت
۱۸	آدلر
۱۸	یونگ
۱۹	اریکسون
۱۹	اسکینر
۲۰	آلپورت
۲۰	جورج کلی
۲۰	رویکرد عاملی
۲۳	صفات مشخصه مدل پنج عاملی کاستا و مک کری
۲۳	روان نژند گرایی
۲۳	برون گرایی
۲۴	بازبودن
۲۶	توافق
۲۷	وجدانی بودن
۲۸	مشکلات روان شناختی
۲۸	استرس
۲۸	عوامل استرس زا
۲۸	رویکردهای مختلف استرس
۲۸	روانکاوی

۲۹	شناختی.....
۲۹	چند بعدی.....
۲۹	اضطراب.....
۲۹	مبانی نظری اضطراب.....
۲۹	اختلالات اضطرابی.....
۳۱	انواع اختلالات اضطرابی.....
۳۲	مبانی نظری افسردگی.....
۳۳	مروری بر تحقیقات پیشین.....
۳۳	مروری بر تحقیقات انجام شده در زمینه الگوهای ارتباطی خانواده.....
۳۴	مروری بر تحقیقات انجام شده در زمینه ویژگیهای شخصیتی.....
۳۸	مروری بر تحقیقات انجام شده در زمینه مشکلات روان شناختی.....

فصل سوم: روش شناسی پژوهش

۴۰	طرح تحقیق.....
۴۰	فرضیه های تحقیق.....
۴۰	روش پژوهش.....
۴۱	جامعهی آماری.....
۴۱	نمونهی آماری.....
۴۱	ابزار جمع آوری دادهها.....
۴۱	پرسشنامه الگوهای ارتباطی خانواده.....
۴۱	پرسشنامه مشکلات روان شناختی.....
۴۲	پرسشنامه ویژگیهای شخصیتی.....
۴۲	روش اجرای پژوهش.....
۴۳	روش تجزیه و تحلیل آماری دادههای پژوهش.....

مسائل اخلاقی پژوهش ۴۲

فصل چهارم: یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی ۴۴

شاخص‌های مربوط به پایایی و روایی ۴۵

یافته‌های استنباطی ۴۹

بررسی فرضیه‌ها ۴۹

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

خلاصه پژوهش ۵۸

بحث و بررسی ۵۹

محدودیت‌ها ۶۳

پیشنهادات ۶۴

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی ۶۵

ب) منابع لاتین ۶۸

پیوستها

پرسشنامه الگوهای ارتباطی خانواده ۷۱

پرسشنامه ویژگیهای شخصیتی ۷۲

پرسشنامه مشکلات روان‌شناختی ۷۴

چکیده انگلیسی ۷۶

فهرست شکل‌ها

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
..... ۴۹	شکل ۱-۴ رگرسیون مشکلات روان‌شناختی بر روی تعاملات خانوادگی
..... ۵۱	شکل ۲-۴ نتایج رگرسیون ابعاد شخصیتی بر روی الگوهای ارتباطی خانواده
..... ۵۴	شکل ۳-۴ نتایج رگرسیون مشکلات روان‌شناختی بر روی الگوهای ارتباطی خانواده با واسطه
..... ۵۴	گری رگرسیون ابعاد شخصیتی

فهرست جداول

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
جدول ۱-۴ جدول میانگین وانحراف استاندارد متغیرها.....	۴۴
جدول ۲-۴ ضریب آلفای کرونباخ برای ابزارهای پژوهشی.....	۴۵
جدول ۳-۴ ضریب همبستگی بین متغیرهای پژوهش.....	۴۶
جدول ۴-۴ نتایج رگرسیون مشکلات روان شناختی دانشجویان بر روی الگوهای ارتباطی خانواده.....	۴۸
جدول ۵-۴ نتایج رگرسیون ابعاد شخصیتی بر روی الگوهای ارتباطی خانواده.....	۵۰
جدول ۶-۴ نتایج رگرسیون مشکلات روان شناختی بر روی الگوهای ارتباطی خانواده با واسطه گری رگرسیون ابعاد شخصیتی.....	۵۳
جدول ۷-۴ اثرات مستقیم، غیر مستقیم و اثر کل متغیر برونزاد و متغیر واسطه ای بر متغیرهای درونزاد.....	۵۶

چکیده:

هدف از این مطالعه، تبیین نقش واسطه‌گری ویژگی‌های شخصیتی در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و مشکلات روان‌شناختی بود. گروه نمونه‌ی مورد مطالعه در این پژوهش شامل ۳۰۹ دانشجوی (۱۹۴ دختر و ۱۱۵ پسر) از دانشجویان دانشکده علوم تربیتی مرودشت بودند که با روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. ابزار مورد استفاده در پژوهش شامل پرسشنامه تجدید نظر شده الگوهای ارتباطی خانواده (RFCP) پرسشنامه مقیاس افسردگی، اضطراب و استرس (DASS) و پرسشنامه پرسشنامه شخصیت نئو (NEO) بود. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مسیر استفاده شد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چند گانه به روش بارون و کنی حاکی از آن بود که الگوهای ارتباطی خانواده با خرده مقیاس افسردگی دارای ارتباط معناداری است همچنین نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی به عنوان متغیر واسطه‌دارای نقش معناداری در رابطه بین الگوهای ارتباطی خانواده و مشکلات روان‌شناختی ایفا می‌کند.

کلمات کلیدی: الگوهای ارتباطی خانواده، ویژگی‌های شخصیتی، مشکلات روان‌شناختی.

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه

همه انسانها در بعضی از شرایط و زمانها بدلائیل مختلف دچار آشفتگیهای هیجانی نظیر افسردگی، اضطراب، استرس و ... می شوند. این هیجانات در اکثر موارد طبیعی تلقی میشوند و برای ادامه حیات انسان لازم هستند. اگر هیجانات حادث شده از نظر شدت، بیشتر از ظرفیت فرد و از نظر مدت، زمان زیادی شخص را درگیر و یا با نوع محرک و حادثه ایجاد کننده نامتناسب باشد بیمارگون تلقی میشود و امکان ابتلاء به بیماریهای روانی و جسمی را بالا می برد.

بیماریهای روانی از بدو پیدایش بشر وجود داشته است و هیچ فردی در مقابل آن مصونیت ندارد و این خطری است که بشر را مرتباً تهدید میکند ولی در قرن بیست و یکم شیوه های زندگی، روابط اجتماعی و مسائل مربوط به سلامتی دستخوش تغییر و دگرگونی شده و از سوی دیگر فرایند صنعتی شدن و گسترش سریع شهرنشینی و سبک زندگی، افراد را به شدت متاثر ساخته و تاثیر زیادی بر سطح سلامت روانی و جسمانی افراد گذاشته است. مفهوم بهداشت روانی در واقع جنبه ای از مفهوم کلی سلامت است. فرهنگ بزرگ روانشناسی لازاروس بهداشت روانی را چنین تعریف می کند: «استعداد روان برای هماهنگی، خوشایند و موثر کار کردن برای موقعیت های دشوار انعطاف پذیر بودن و برای بازیابی تعادل خود توانایی داشتن». برای رسیدن به این هدفها طرح و بررسی و همچنین برنامه ریزی اصولی برای تامین سلامت روانی از اوان کودکی در درون خانواده ها شکل گرفته تا مدرسه و دانشگاه و دوران بزرگسالی و پیری امری لازم می نماید و مسلماً از آن عواملی که به سلامت مان آسیب می رسانند اجتناب کنیم و به طور فعال سعی می کنیم شیوه زندگیمان را طوری تغییر دهیم تا ریسکهایی که سلامت مان را به خطر می اندازد کاهش دهیم (به نقل از ایروانی، ۱۳۸۷). سلامت روان افراد تحت تاثیر محیط ها و روابط اجتماعی قرار میگیرد و از آنجا که خانواده اولین نظامی است که کودک در آن چشم باز میکند، در آن آموزش میبیند و از آن تاثیر میپذیرد، بیشترین اثر را بر توانایی ها و رفتارهای افراد می گذارد.

مطالعات خانواده امروزه بیشتر در جهت این موضوع است که چطور افراد در برخورد با عوامل استرس زا توان مقابله و مقاومت را دارا هستند و چطور خانواده بر این توانایی اساسی افراد اثر می گذارد (فیتزپاتریک و کوثرنر^۱، ۲۰۰۴). یکی از مدل های مطرح در خانواده که به تعاملات در خانواده و نقش آن بر سازگاری موثر با محیط پرداخته است، مدل الگوی ارتباطی خانواده است. اصولاً مفهوم الگوی ارتباطی خانواده یا طرحواره های ارتباطی خانواده، ساختار علمی از دنیای ظاهری خانواده است که بر اساس ارتباط اعضای خانواده با یکدیگر و اینکه اعضاء چه چیز به یکدیگر میگویند و چه کار انجام می دهند و اینکه چه معنایی از این ارتباطات دارند، تعریف می شود (فیتزپاتریک و کوثرنر، ۲۰۰۴).

خانواده با روش های تربیتی متفاوت و تعاملات گوناگون بر زندگی آینده فرزندان تاثیر به سزایی دارند زیرا فرزندان بیشتر وقت خود را در خانه سپری می کنند و به دلیل ارتباطات قوی میان اعضای خانواده از یکدیگر تاثیر می پذیرند. بنابراین هرچه آرامش بیشتری بین اعضای خانواده حاکم باشد و محیط خانه امن تر باشد فرزندان استرس کمتری را داشته و از بهزیستی روانی بالاتری برخوردار می باشند. با در نظر گرفتن اینکه افراد در محیط های خانوادگی متفاوتی پرورش می یابند، دارای شخصیت های متفاوتی می باشند که این ویژگیهای گوناگون شخصیت باعث می شوند که سبک زندگی متفاوتی را تجربه کنند و در مقابل دشواریها و سختیها به شیوه ای مجزا برای رفع مشکلات پاسخ دهند.

افسردگی^۲، اضطراب^۳ و فشار روانی^۴ یا استرس از رایج ترین مشکلات هیجانی در جامعه انسانی به شمار می آید. برخی از محققان میزان کنترل درونی و بیرونی را که فرد در هنگام مواجهه با مشکلات تجربه میکند ملاکی مناسب برای مشکلات هیجانی دانسته اند.

دروند و بارلو^۵ (۱۹۹۷) سه سازه ی روانی عاطفی و شناختی استرس، اضطراب و افسردگی را براساس میزان کنترلی که فرد بر محیط پیرامون خود احساس می کند، توصیف کرده اند. طبق این ملاک فرد هنگامی دچار استرس می گردد که نتواند با یک موقعیت کنار آید و این وضعیت در وی ناراحتی هایی ایجاد کند.

¹-Fitzpatrick & Kovyner

² - depression

³- anxiety

⁴- stress

⁵ - dourand& barlow

از سوی دیگر اضطراب به حالتی گفته می شود که فرد احساس کند واقعه ای تهدید کننده در حال بروز است. در افسردگی نیز فرد احساس می کند که کنترلی بر محیط درونی و بیرونی خود ندارد (به نقل از سامانی و جوکار، ۱۳۸۶).

با توجه به تعاملات گوناگون خانواده و گونه های متفاوت رفتاری افراد، شاهد شخصیت های متفاوت افراد هستیم. شخصیت به عنوان یک متغیر روان شناختی که تمامی رفتارهای انسان را در عرصه زندگی شخصی و اجتماعی تحت تاثیر قرار میدهد، میتواند گاهی در اثرفصاف ناسازگارانه، فرد و اطرافیان را با مشکل جدی مواجه سازد. شخصیت را در امتداد ۵ بعد یا پنج عامل اصلی شامل روانرنجورخویی یا روان نژند گرایی^۱ (تمایل به تجربه اضطراب، تنش، خودخوری، خصومت و تکانشگری، کمرویی، افسردگی و عزت نفس پایین) برونگرایی^۲ (تمایل برای مثبت بودن، قاطعیت، تحرک، مهربانی و اجتماعی بودن) گشودگی یا بازبودن^۳ (تمایل به کنجکاوی، هنرنمایی، خردورزی، انعطاف پذیری، روشنفکری و نوآوری) دلپذیر بودن یا توافق^۴ (تمایل برای گذشت، مهربانی، سخاوتمندی، اعتمادورزی، همدلی، فرمانبرداری، فداکاری و وفاداری) و با وجدان بودن^۵ (تمایل به سازماندهی، کارآمدی، قابلیت اعتماد، خویشتن داری، منطق گرایی و تعمق توصیف کرده اند (مک کری و کوستا^۶، ۱۹۸۶).

از آنجا که هر فرد یک شخصیت منحصر به فرد دارد در مقابل مشکلات به یک شیوه متفاوت پاسخ میدهد.

^۱- *Neuroticism*

^۲ - *Extraversion*

^۳ - *Openness*

^۴- *Agreeableness*

^۵- *Conscientiousness*

^۶- *Mccerry & Kustav*

بیان مساله

یکی از اساسی ترین نیاز های زندگی هر انسانی سلامت روانی و جسمانی است که از جایگاه والایی در حیات هر انسانی برخوردار است. مشکلات روزمره رویدادهای ناراحت کننده کوچکی هستند که وقتی به تنهایی در نظر گرفته میشوند، چندان به چشم نمی آیند اما زمانی که این مشکلات و اختلافات با هم و در یک زمان و یا وقتی که افراد تحت فشار روانی زیادی قرار دارند، رخ دهند می توانند عوارض و آسیب های زیادی را به همراه آورند (محمدخانی، ۱۳۸۶) این مشکلات خواه کوچک باشند یا بزرگ یکی از علت های استرس هستند و همچنین موجب ایجاد اختلال در سلامت روانی افراد میشوند سلامت روان یکی از موضوعات و مقولاتی است که ذهن بسیاری از متخصصان حوزه های مختلف را به خود مشغول کرده است و علت این امر هم ارتباط و تاثیر سلامت روانی بر کارکردهای مختلف انسانی است و تاثیر خانواده بر سلامت روان بسیار مهم است (فرجی ۱۳۸۹).

مشکلات روانشناختی در این تحقیق شامل اضطراب، استرس و افسردگی می باشد. افسردگی یکی از نوروهای شایع در دوره نوجوانی و جوانی است. افسردگی با تغییراتی در خلق و خوی فرد شروع می شود و او دچار غم و اندوه می شود و برای روزها و هفته ها و حتی ماهها ادامه می یابد (پورافکاری، ۱۳۸۲) گروهی از صاحب نظران، استرس را بیماری شایع قرن نامگذاری کرده اند. استرس، می تواند نیروها را تحلیل ببرد و فعالیت ها و تلاش ها را تحت تاثیر قرار دهد (الوانی، ۱۳۸۰، به نقل از نظامی، ۱۳۸۶) وقتی که عامل استرس زا، زندگی انسان را تحت تاثیر قرار دهد، حالت هیجانی و تفکر فیزیولوژیکی ما از سطح بهنجار و متعادل خود خارج شده، فعالیت شناختی، آسیب پذیر می گردد و مشکلات رفتاری به صورت احساس اضطراب و افسردگی فرا خوانده می شود (ریو^۱، ۱۹۹۲). روان شناسان، استرس را انتظار انطباق، مقابله و سازگاری از سوی ارگانیزم تعریف کرده اند (راتوس^۲، ۲۰۰۷) استرس شدید و بلند مدت نظیر تغییرات زندگی می تواند توانایی سازگاری فرد را تحت تاثیر قرار دهد، موجب افسردگی شود و ضمن آسیب به بدن، لذت زندگی را از بین ببرد (کی کولت^۳، گلاسر^۴، ۲۰۰۲)

¹ - Reeve

² - Rathus

³ - Kicolit

⁴ - Glaser

ورود به دانشگاه، تغییر عمده ای در زندگی اجتماعی، خانوادگی و فردی به وجود می آورد. در این دوره، فرد با تغییرات زیادی در روابط اجتماعی و انسانی روبرو می شود و با انتظارات و نقش های جدیدی روبرو می شود. قرار گرفتن در چنین شرایطی، غالباً با فشار و نگرانی توأم بوده، عملکرد و بازدهی افراد را تحت تاثیر قرار می دهد (رتک^۱، ۱۹۹۰)

آشنا نبودن بسیاری از دانشجویان با محیط دانشگاه در بدو ورود، جدایی و دوری از خانواده، عدم علاقه به رشته تحصیلی، ناسازگاری با سایر افراد در محیط زندگی و کافی نبودن امکانات رفاهی و اقتصادی، از جمله شرایطی هستند که می تواند موجبات مشکلات و ناراحتی های روانی و افت عملکرد را فراهم کرده و سلامت روانی آنها را تحت تاثیر قرار دهد (ساکي، ۱۳۸۱).

موسسه سلامت جهانی، خانواده را به عنوان عامل اجتماعی اولیه در افزایش سلامتی و بهزیستی معرفی کرده است (کمپیل^۲، ۲۰۰۳). خانواده به عنوان اولین نهادی که انسان در آن متولد میشود و بیشترین ساعات زندگی خود را در آن میگذراند، تاثیرات بسیاری در روند شکل گیری شخصیت و رفتار انسان دارد. کودکان امروز و بزرگسالان آینده از خانواده خویش تاثیراتی را کسب میکنند که بر کل فراخنای زندگی آنان تاثیر میگذارد (احمدی، ۱۳۸۶). ساختار و عملکرد خانواده پایدارترین عامل تاثیرگذار بر رشد روانی و شخصیتی فرزندان می باشد در این میان کارکردهای تربیتی خانواده از اهمیت به سزایی برخوردارند، زیرا شخصیت فرزندان زیر چتر نفوذ آن قرار داشته و بنابراین آنچه در آینده تحت عنوان حس خرسندی یا خوشبختی و ناخرسندی یا بدبختی شاهد آن هستیم تا حد زیادی وابسته به عملکرد این کارکرد و نفوذ آن است (محمدی، ۱۳۸۷). خانواده مهمترین بخش از محیط کودک است به همین دلیل خانواده مهمترین و قوی ترین عامل اجتماعی کردن کودکان تلقی میشود که در شکل دادن به شخصیت و خصوصیات و انگیزه ها نقش کلیدی دارد، رفتار اجتماعی را هدایت میکند و ارزشها و اعتقادات و هنجارهای فرهنگ را منتقل میکند. (بلسکی^۳، ۱۹۸۴).

هنگامی که کانون خانواده دربرگیرنده محیط سالم و سازنده و روابط گرم و تعامل بین فردی صمیمی باشد، می تواند موجب رشد و پیشرفت اعضای خانواده شود (سلیمی، کرمی نیا، ۱۳۸۴) معمولاً خانواده سالم، افراد سالم را تحویل اجتماع میدهد و خانواده نا سالم موجب بروز مسائل فراوانی در سطح جامعه خواهد شد و اگر سعی در بهبود و پیشرفت خانواده نشود، مشکلات اجتماعی روزبه روز بیشتر خواهد شد (ستیر، ۱۳۷۳)

^۱- Rettech

^۲- Campbell

^۳- Bellskei

از آنجایی که انسان موجودی چند بعدی و شگفت انگیز بوده و از پیچیدگی های فراوانی برخوردار است و علاوه بر ابعاد جسمانی، اجتماعی، معنوی واجد بعد روانی نیز می باشد، بنابراین سلامت روان از مقوله هایی است که از بدو تولد و زندگی انسان با وی همراه بوده است (طهماسبی پور، کمانگری، ۱۳۷۵) برای اینکه به اهداف آموزش عالی دست یابیم، باید افرادی که در این عرصه قدم میگذارند، از سلامت جسمی و روانی برخوردار باشند. همانطور که میدانیم موفقیت در تحصیل مستلزم استفاده صحیح و مطلوب از تمام توانایی ها، مهارتها و رغبت هاست و در شرایطی امکان پذیر است که محیط زندگی فرد سالم، آرام و عاری از اضطراب و تعارضات درونی و بیرونی باشد (هومن، ۱۳۷۵).

خانواده به عنوان اولین نهادی که انسان در آن متولد میشود و بیشترین ساعات زندگی خود را در آن میگذراند، تاثیرات بسیاری در روند شکل گیری شخصیت و رفتار انسان دارد. کودکان امروز و بزرگسالان آینده از خانواده خویش تاثیراتی را کسب می کنند که بر کل فراخنای زندگی آنان تاثیر میگذارد (احمدی، ۱۳۸۶). در این میان کارکردهای تربیتی خانواده از اهمیت به سزایی برخوردارند، زیرا شخصیت فرزندان زیر چتر نفوذ آنها قرار داشته و بنابراین آنچه در آینده تحت عنوان حس خرسندی یا خوشبختی و ناخرسندی یا بدبختی شاهد آن هستیم تا حد زیادی وابسته به عملکرد این کارکرد و نفوذ آن است (محمدی، ۱۳۸۷). نوع روابط میان والدین، برادران و خواهران، والدین و فرزندان عوامل موثر در سازگاری اجتماعی کودک هستند (امری و بنی جمالی به نقل از حسن زاده، ۱۳۸۷). توجه به بعد گفت و شنود در محیط خانواده میتواند تاثیر مستقیمی بر حرمت خود و به تبع آن کاهش بسیاری از مشکلات روانشناختی و عاطفی داشته باشد. خانواده هایی که بحث و گفت و گو در بین اعضای آن وجود ندارد و به هماهنگی افکار و عقاید فرزندان با والدین تاکید میکنند، فرزندان را تربیت میکنند که در محیط خارج از خانه نیز در ارتباط اجتماعی خود با مشکلاتی مواجه میشوند (حسن پور، ۱۳۸۷).

خانواده همواره به عنوان جالب ترین و مهم ترین سیستم انسانی مورد توجه قرار گرفته است (وترلاویک و همکاران^۱، ۱۹۸۰). خانواده سیستمی قانون گذار است که اعضای آن دائماً در حال تعریف مجدد ماهیت روابط خود بر مبنای الگوی ارتباطی شان می باشند. الگوی ارتباطات خانواده یا شیوه بیان افکار و احساسات اعضای خانواده به خانواده دیگر متفاوت است. الگوی ارتباطی خانواده نقش مهمی در فرایند جامعه پذیری فرزندان ایفا میکند (فیتزپاتریک و کوثرنر، ۲۰۰۶). الگوی ارتباطی خانواده گروهی از هنجارهاست که سازگاری بین اهداف ارتباطی و اطلاعاتی روابط را اداره می کند (ریچی و فیتزپاتریک^۲، ۱۹۹۰).

¹-- Vtrlavyk et al.

²-Ritchie & Fitzpatrick

همچنین متخصصین علوم اجتماعی ساختار خانواده را به عنوان موثرترین عامل مرتبط با رشد ارتباطی فرد می دانند (ولتی^۱، ۲۰۰۳). محققان سعی دارند تا الگوی ارتباطات خانواده را شناخته و آنها را طبقه بندی کنند. از این رو فیتزپاتریک و ریچی (۱۹۹۴) با مفهوم سازی و نقد نظریه لئودوچفی^۲ (۱۹۷۲)، به نقل از کوئرر و فیتزپاتریک (۲۰۰۲) دو بعد زیر بنایی جهت گیری گفت و شنود و جهت گیری همنوایی را در الگوی ارتباطی خانواده شناسایی کرده اند. ترکیب این دو بعد، چهار طرحواره ارتباطات خانوادگی را تشکیل میدهد (فیتزپاتریک و ریچی، ۱۹۹۴). که الگوی ارتباطات خانواده خوانده می شوند و عبارتند از خانواده توافق کننده، خانواده کثرت گرا، خانواده محافظت کننده و خانواده بی قید و شرط (فیتزپاتریک و کوئرر، ۱۹۹۷).

به طور کلی خانواده اولین پایه گذار شخصیت، ارزشها و معیارهای فکری بوده و تحقیقات دهه های اخیر نشانگر این است که در بین عوامل تاثیر گذار بر شخصیت و رفتار فرد، الگوهای ارتباطی خانواده اهمیت زیادی دارد، به گونه ای که نوع رابطه والدین با فرزندانشان تعیین کننده سرنوشت، سبک زندگی و آینده فرد بوده و سلامت روان فرد تا حدود زیادی در گرو آن است (خدایاری فرد، ۱۳۸۲). اگر شرایط تربیتی و کیفیت رابطه والدین با فرزندان، بستری مساعد و مناسب برای رشد فرزندان فراهم آورد، استعداد و توانمندیهایشان شکوفا می شود. در غیر این صورت، مسائل و مشکلات فراوانی از قبیل آسیب های روانی، اجتماعی، رفتاری و ارتباطی و ... دامن گیر آنها می شود (عراقی، ۱۳۸۷).

اینگونه به نظر میرسد که خانواده با شیوه های تربیتی گوناگونی که بر فرزندان اعمال می کند و همچنین افراد با شخصیت های متفاوت از توانایی مقاومت و تحمل غیر همسانی در شرایط سخت و پرخطر برخوردارند که این امر سلامت روان آنها را به شیوه سازگاری آدمی با دنیا و ظرفیت رشد و نمو شخصی می باشد و باعث هماهنگی ارزشها، علایق و نگرشها در حوزه عمل افراد و در نتیجه برنامه ریزی واقع بینانه برای زندگی و تحقق هدفمند مفاهیم زندگی می شود را تحت تاثیر قرار میدهد بنابراین این مساله مطرح می شود که نقش واسطه ای ویژگیهای شخصیتی در الگوهای ارتباطی خانواده و مشکلات روان شناختی چگونه است؟

¹--velthy

² - leodochvy